VAŽNOST EMPATIJE U ODGOJNOM PROCESU[1]

Antonija Vranković

1. Uvod

Empatija kao pojam ima široko značenje. Ovisno o kontekstu, o empatiji se može govoriti kao o sposobnosti razumijevanja značenja i značajnosti emocija i ponašanja druge osobe te uživljavanja u tuđe emocionalno stanje (definicija u psihologiji), kao i o uživljavanju u neko umjetničko djelo ili u neki prirodni događaj. Empatija o kojoj se govori u odgojnom procesu odnosi se na psihološku definiciju empatije, što znači da se veliku važnost pridaje uživljavanju u tuđe emocionalno stanje i njegovo razumijevanje.

Empatija se često poistovjećuje sa simpatijom, no potrebno je razlikovati simpatiju koja se odnosi isključivo na osobe sličnih svjetonazora, uključujući najčešće negativan raspon emocija od empatije koja predstavlja neutralan filtar kroz koji empatične osobe promatraju druge osobe, neovisno o tome radi li se o negativnim ili pozitivnim emocijama.[2] Prema Vukoviću i Bošnjakoviću, [3] moguće je razumjeti misli, osjećaje i stajalište druge osobe bez osjećaja simpatije za tu osobu te je jednako tako moguće osjećati simpatiju za drugu osobu bez dubljeg razumijevanja njezina subjektivnog realiteta, iako empatija može pridonijeti kvalitetnijem odnosu između osoba koje se međusobno simpatiziraju.

U vrijeme kada se znanost i tehnologija sve više razvijaju, a ljudi postaju sve udaljeniji jedni od drugih i sve manje svjesni materijalnih, ali možda još i više emocionalnih potreba svakog pojedinca, empatija se mnogo puta javlja kao stran pojam. Doživljava se kao neisplativa aktivnost, namijenjena samo „najhumanijim" pozivima u društvu (najčešće

---

[1] Ovaj je rad nastao kao seminarski rad u sklopu kolegija Interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja i obrazovanja na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

[2] Usp. Ana Marguerite Tomulić i Tanja Grmuša, Empatija u radnom okruženju, *Media, Culture and Public Relations / Mediji, kultura i odnosi s javnostima* 8 (2017.) 2, 194–205.

[3] Davor Vuković i Josip Bošnjaković, Empatija, suosjećanje i milosrđe: psihološke i teološke perspective, *Bogoslovska smotra* 86 (2016.) 3, 731–756.

na području medicine i školstva) te u slučaju povezivanja s altruizmom često u ljudima izaziva strah, nesigurnost i gubitak volje za razvitkom empatije.

Zašto je empatija poželjna kod svakog čovjeka? Koje su prednosti empatičnog razmišljanja i što se empatijom dobiva? Od koje se populacije najviše očekuje? Kakav učinak ima na ljude oko nas? – to su samo neka od pitanja na koja će se pokušati odgovoriti u ovom radu.

2. Uloga empatije

Cijena empatije u društvu sve više raste. Važno je napomenuti da je čak i u iskazivanju empatije potrebno uspostaviti ravnotežu kako ne bi postala „meka" vrlina te je zbog toga bitno znati razlikovati racionalne i emotivne komponente empatije kako bi zadržala sva obilježja svoje definicije.[4] Na empatiju se gleda kao na potencijalno rješenje za premošćivanje sve većeg jaza između različitih populacija te kao na vrlinu koja ima moć preobrazbe komunikacijske klime i uspjeha.[5] Isto tako, prema istraživanju Sindika utvrđeno je da što je osoba empatičnija, to je kod nje manja vjerojatnost pojave predrasuda.[6] Dakle, brojne su uloge empatije, no neke od primarnih jesu: prevladavanje predrasuda, bolje razumijevanje i stjecanje povjerenja kod ljudi te bolja komunikacija.

2.1. U odgoju

U odgoju djece i mladih sudjeluju različite populacije. To se prvenstveno odnosi na roditelje, a kasnije na odgojitelje, učitelje i profesore. Prve osobe u kojima djeca vide uzor koji utječe na njihovo daljnje ponašanje i razvitak karaktera jesu roditelji. Osobine kao što su razumijevanje, strpljenje i empatija najprije će primijetiti kod svojih roditelja i uže obitelji te je zbog toga rast u empatičnoj okolini izrazito važan. Brojna su istraživanja[7] pokazala da će osjećaji kao što su empatija i sram pre-

[4] Usp. *Isto*.

[5] Usp. *Isto*.

[6] Usp. Joško Sindik, Povezanost emocionalne kompetencije te mašte i empatije odgojitelja sa stavovima o darovitoj djeci, *Život i škola* 54 (2010.) 24, 65–90.

[7] Usp. Eisenberg, 2000.; Malti i Ongley, 2014., prema: Angel Alberto Valdés-Cuervo, Carolina Alcántar-Nieblas, Belén Martínez-Ferrer i Lizeth Parra-Pérez, Rela-

venirati nemoralno ponašanje te je empatija prepoznata kao vrlina koja će poticati na obranu drugih u slučaju zlostavljanja.[8] Također je znanstveno dokazano da će djeca depresivnih majki biti manje empatična.[9] Valdés-Cuervo i suradnici svojim su istraživanjem dokazali da postoji značajna povezanost između empatije i discipline, obiteljskog ozračja i potpore.[10]

2.2. U odnosu profesor – učenik/student

Nakon roditelja sljedeća populacija koja ima priliku pokazati učenicima/studentima vrijednost empatije te pokazati primjerom kako empatično razmišljati i djelovati jesu odgojitelji/profesori. „U svakodnevnom kontaktu s djecom, odgojitelj je osoba koja treba biti emocionalno dostupna, sposobna za fizičku bliskost, empatiju i razumijevanje".[11] Odgojitelji/profesori će veliku korist od empatije u kombinaciji s maštom imati u planiranju i provođenju praktičnog rada sa svom pa tako i s darovitom djecom. Istraživanja su pokazala da je jedna od temeljnih vrlina profesora empatija uz čiju će pomoć biti moguće potaknuti atmosferu u kojoj će sva djeca osjećati zadovoljstvo, prihvaćenost, sigurnost, uključenost i razumijevanje.[12]

---

tions between restorative parental discipline, family climate, parental support, empathy, shame, and defenders in bullying, *Children and Youth Services Review* 95 (2018.), 152–159, https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.10.015.

8 Usp. Barchia i Bussey, 2011.; Pöyhönen i Salmivalli, 2008.; Thornberg, Pozzoli, i Jungert, 2015., prema: Valdés-Cuervo, Alcántar-Nieblas, Martínez-Ferrer i Parra-Pérez, Relations between restorative parental discipline, family climate, parental support, empathy, shame, and defenders in bullying.

9 Usp. Field i sur., 2009., prema: Cecilia Heyes, Empathy is not in our genes, *Neuroscience & BioBihevioral Reviews*, 95 (2018.), 499–507, https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2018.11.001.

10 Usp. Valdés-Cuervo, Alcántar-Nieblas, Martínez-Ferrer i Parra-Pérez, Relations between restorative parental discipline, family climate, parental support, empathy, shame, and defenders in bullying.

11 Usp. Wilson i Headley, 1999., prema: Joško Sindik, Povezanost emocionalne kompetencije te mašte i empatije odgojitelja sa stavovima o darovitoj djeci, 69.

12 Usp. Bjekić, 2000.; Radovanović, 1993.; Stojiljković i sur., 2011., prema: Snežana Stojiljković, Gordana Djigić i Blagica Zlatković, Empathy and teachers' roles, *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 69 (2012.), 960–966, https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.12.021.

2.3. U odnosu učenik/student – profesor

Iako učenici/studenti nemaju tako često priliku pokazati empatiju prema profesorima, upravo će se na mjestima kao što su škola i fakultet zamijetiti postojanje i količina empatije koju posjeduju učenici/studenti. Empatija se često u odgojno-obrazovnim ustanovama tretira kao nešto pozitivno, posebno i hvalevrijedno. Nakon što mladi usvoje empatično ponašanje od svoje okoline, svjesno odlučuju hoće li odabrati koristiti ga u svakodnevnom životu ili ne.

3. Zastupljenost empatije u odgoju i obrazovanju

Kao što je prethodno definirano, empatija je sposobnost razumijevanja emocija drugih ljudi i odgovarajućih načina reagiranja na opažene emocije. Ona se uči od malih nogu te ključnu ulogu u njezinu razvitku imaju roditelji/skrbnici te odgojne ustanove kao što su vrtići i škole. Odgojitelji i učitelji, tj. pedagozi, nastoje pobuditi u djeci osjećaj za druge, odnosno prosocijalno ponašanje i empatiju. Međutim, postavlja se ovo pitanje: Koliko su pedagozi, zajedno s roditeljima, uspješni u prenošenju empatije na djecu?

Empatijske sposobnosti i mašta odgojitelja bitne su pretpostavke za uspostavljanje uspješne, kreativne komunikacije s djecom u dječjem vrtiću. Empatičan odgojitelj prihvaćat će dijete (i roditelja) u totalitetu njegove ličnosti, odnosno takvo kakvo ono zaista jest, te će se potruditi da adekvatnim odgojnim pristupom i djelovanjem pomogne djetetu da se razvija prema vlastitom tempu. Odgojiteljeva empatija može se shvatiti kao njegova otvorenost prema novim obavijestima glede odgoja i obrazovanja predškolske djece, odnosno njegova spremnost za prihvaćanje osjećaja, mišljenja i shvaćanja djece i odraslih.[13] U tom smislu empatičniji će odgojitelj primjerenije pristupiti i bolje razumjeti razloge neprimjerenog (agresivnog) ponašanja djeteta te ga uspješnije preusmjeriti. Empatični će odgojitelj u interakciji s djecom iskazivati uvažavanje i poštivanje dječjih osjećaja. Također će uočiti i situacije koje pružaju priliku za poticanje i jačanje dječjih empatijskih i altruističkih dispozi-

[13] Usp. Jurka Lepičnik Vodopivec, *Odgoj i obrazovanje za okoliš u predškolskim ustanovama s posebnim osvrtom na stajališta odgajatelja i roditelja*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Rijeka, 2002.

cija te u skladu s time, u slučaju agresivne djece, pomoći im produbiti razumijevanje posljedica vlastitih postupaka u odnosu na drugu djecu i njihove osjećaje.

Iz svega navedenoga vjerojatno je da je za kvalitetnu odgojnu interakciju (odgojitelj – dijete) presudna odgojiteljeva empatija i mašta. Stoga izgleda opravdano pretpostaviti da postoji pozitivna povezanost između tih odgojiteljevih osobina s prosocijalnim, odnosno agresivnim ponašanjem djece.

Osnovni cilj istraživanja koje su proveli Ivon i Sindik, na temu povezanosti empatije i mašte odgojitelja s nekim karakteristikama ponašanja i igre predškolskog djeteta, bio je proučiti povezanost odgojiteljičine emocionalne empatije i mašte s prosocijalnim i agresivnim ponašanjem djece.[14] U istraživanju je sudjelovalo 20 odgojiteljica i njima pripadajućih 20 odgojnih skupina djece (iz 12 dječjih vrtića s područja Splitsko-dalmatinske županije). Visoko empatične i maštovite predstavljale su eksperimentalnu skupinu ispitanika (10 odgojiteljica), a one koje su se samoprocijenile kao srednje ili manje empatične i maštovite predstavljale su kontrolnu skupinu ispitanika (10 odgojiteljica). U ispitivanju prosocijalnog i agresivnog ponašanja u djece sudjelovalo je ukupno 248 djece (od 5,5 do 7 godina života), odnosno 125 djece s kojima su radile odgojiteljice iz eksperimentalne skupine ispitanika i 123 djece s kojima su radile odgojiteljice iz kontrolne skupine ispitanika.

Dva tipa ponašanja djece – prosocijalno i agresivno – procjenjivalo se Skalom za procjenu agresivnog i prosocijalnog ponašanja djece (PROS/AG), autora Žužula i Vlahović-Štetić (1990., iz Vlahović-Štetić, 1994.).[15] Skala se sastoji od 10 čestica za procjenu prosocijalnog ponašanja i 10 čestica za procjenu agresivnog ponašanja djece. Procjene su dane za čestinu navedenog ponašanja kod pojedinog djeteta na skali od pet stupnjeva (1 – nikad se tako ne ponaša, 5 – gotovo uvijek se tako ponaša). Rezultat predstavlja sumu odgovora na skalama. Teorijski raspon rezultata je od 20 do 100 bodova, veći rezultat znači veću zastupljenost prosocijalnog, odnosno agresivnog ponašanja.

[14] Usp. Hicela Ivon i Joško Sindik, Povezanost empatije i mašte odgojitelja s nekim karakteristikama ponašanja i igre predškolskog djeteta, *Magistra Iadertina* 3 (2008.) 1, 21–38.

[15] Usp. *Isto*, 25.

Tablica 1. Prosječni rezultati i standardna raspršenja za varijable: agresivno i prosocijalno ponašanje djeteta, emocionalna empatija i mašta odgojitelja, kod eksperimentalne i kontrolne skupine ispitanika (ukupno: 248 djece i 20 odgojiteljica).

Varijabla	Vrsta skupine	Broj ispitanika	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Odgojiteljeva mašta	Eksperimentalna	10	22,40	1,43
	Kontrolna	10	12,30	2,95
Odgojiteljeva empatija	Eksperimentalna	10	71,40	2,27
	Kontrolna	10	52,90	5,24
Agresivnost djece	Eksperimentalna	125	22,64	3,09
	Kontrolna	123	31,66	2,76
Prosocijalnost djece	Eksperimentalna	125	38,73	2,28
	Kontrolna	123	26,00	3,03

NAPOMENA: kod svih varijabli, osim AGRESIVNOST i PROSOCIJALNOST, procjenjuju se E i K-skupine odgojitelja (po 10), a za ove dvije varijable procijenjena su djeca (125 iz „eksperimentalne" i 123 iz „kontrolne" skupine)

Na temelju rezultata provedenog istraživanja, može se zaključiti da postoji pozitivna povezanost između emocionalne empatije i mašte odgojiteljice s prosocijalnim i agresivnim ponašanjem djece. Empatičnije i maštovitije odgojiteljice svoju djecu procjenjuju više kao empatičnu i altruističku, odnosno kao prosocijalnu. Te osobine odgojiteljica u interakcijama s djecom imaju pozitivne učinke na odnose među djecom.

Sljedeće istraživanje koje su provele Ivon i Glavina Kozić vezano je za emocionalnu empatiju učenika osmih razreda osnovne škole. Rad je usmjeren na ispitivanju emocionalne empatije i mašte (specifičnog aspekta empatije) u učenika osmih razreda osnovne škole, posebice u odnosu na školski uspjeh, spol ispitanika i veličinu mjesta u kojem učenici žive, odnosno pohađaju školu. Obuhvaćeno je ukupno 302 učenika osnovnih škola iz Splita, Solina, Kaštela, Trogira i Omiša. Empatija i mašta učenika izražene su njihovim samoprocjenama na e-upitniku sa skalama emocionalne empatije i mašte, autorice Raboteg-Šarić (1991., 1993.). Rezultati istraživanja pokazali su da postoji značajna povezanost između spola učenika i stupnja empatičnosti i maštovitosti te školskog uspjeha

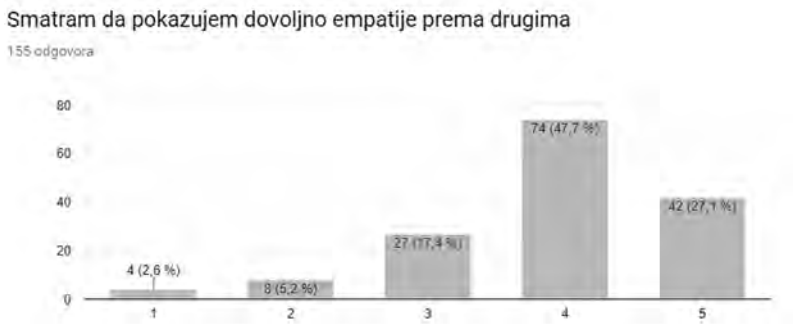
i stupnja maštovitosti, ali nema značajne povezanosti između školskog uspjeha i empatičnosti. Rezultati su također pokazali da postoji značajna razlika u stupnju empatije i mašte s obzirom na spol učenika, odnosno da su učenice iskazale više empatičnosti i maštovitosti u odnosu na učenike. Također, dobivena je značajna razlika kada je u pitanju stupanj empatije i mašte učenika u odnosu na školski uspjeh. Učenici s boljim školskim uspjehom (vrlo dobar, odličan) iskazali su veću empatičnost i maštovitost od onih s lošijim školskim uspjehom (dovoljan). No nije pronađena značajna razlika u stupnju empatije i mašte u učenika s obzirom na veličinu mjesta u kojem pohađaju školu. Dakle, nije utvrđen utjecaj veličine mjesta u kojem se nalazi škola na stupanj empatičnosti i maštovitosti.

4. Anketa na temu „Važnost empatije u odgojnom procesu"

U sklopu ovog rada provedena je anketa o važnosti empatije u odgojnom procesu na uzorku od 155 ispitanika. Ispitanici su bili učenici zagrebačkih srednjih škola te studenti Sveučilišta u Zagrebu, u dobi od 14 do 26 godina. Važnost empatije ispitali smo na tri razine: osobnoj, vršnjačkoj te u odgojnom procesu, odnosno kod roditelja i profesora.

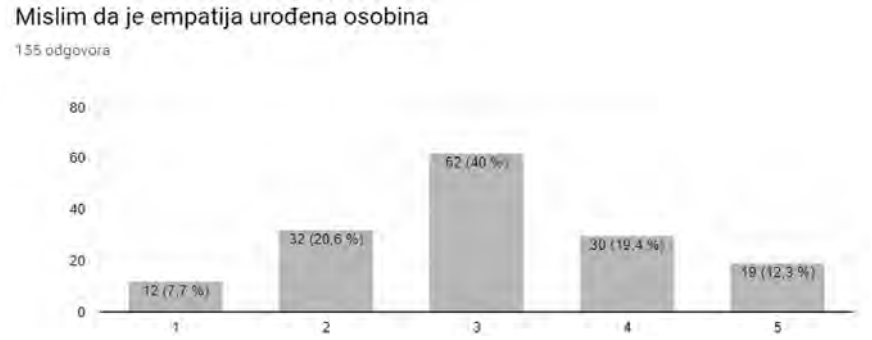
4.1. Važnost empatije na osobnoj razini

Rezultati ankete pokazuju kako 47,7 % ispitanika smatra da u većini slučajeva pokazuje dovoljno empatije, a 27,1 % je sigurno da pokazuje dovoljno empatije prema drugima (Grafikon 1).

Grafikon 1

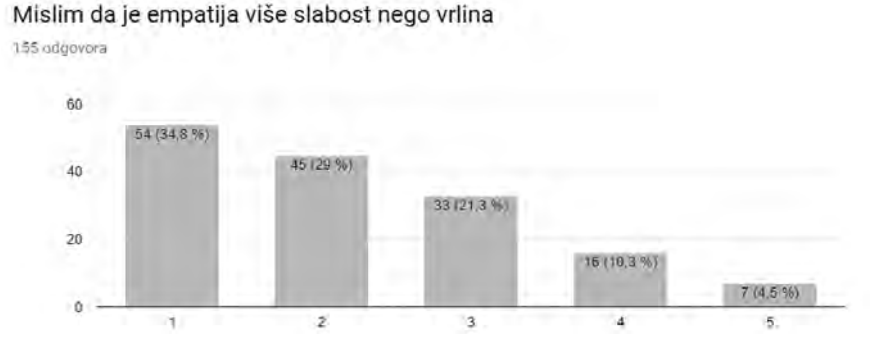
Nadalje, na ljestvici od jedan do pet, gdje jedan znači „uopće se ne slažem", a pet „u potpunosti se slažem", u najvećoj mjeri (40 % ispitanika) brojem tri odgovorilo je na tvrdnju „Mislim da je empatija urođena osobina" (Grafikon 2).

Grafikon 2

S tvrdnjom „Mislim da se empatija može razvijati", u potpunosti se slaže 49,7 % ispitanika, a 32,3 % ispitanika većinom se slaže. Djelomično se s navedenom tvrdnjom slaže 13,5 % ispitanika, dok je 2,6 % bliže mišljenju da se empatija ne može razvijati te 1,9 % ispitanika misli da se uopće ne može razvijati.

Čak 34,8 % ispitanika uopće se ne slaže s tvrdnjom da je empatija više slabost nego vrlina, no 21,3 % ispitanika se djelomično slaže s tom tvrdnjom (Grafikon 3).

Grafikon 3

Što se tiče zastupljenosti empatije, najveći postotak ispitanika (40 %) smatra da je empatija djelomično zastupljena u njihovoj okolini, a

tek 12,3 % u potpunosti smatra empatiju dobro zastupljenom u svojoj okolini (Grafikon 4).

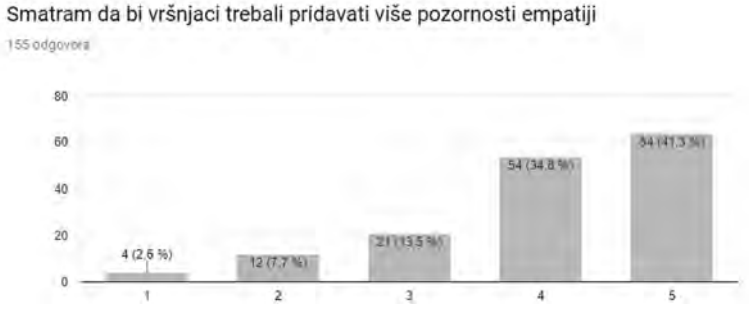

Grafikon 4

Na tvrdnju „Mislim da ljudi oko mene shvaćaju važnost empatije" najveći postotak ispitanika od 36,1 % odgovorio je kako misli da ljudi u njihovoj okolini djelomično shvaćaju važnost empatije, 26,5 % ispitanika potvrdilo je da misle da ljudi u većini slučajeva shvaćaju važnost empatije, 22,6 % ispitanika misli da ljudi u njihovoj okolini slabo shvaćaju važnost empatije, 10,3 % ispitanika u potpunosti je sigurno da ljudi shvaćaju važnost empatije te 4,5 % ispitanika odgovorilo je da ljudi u njihovoj okolini uopće ne shvaćaju važnost empatije.

4.2. Važnost empatije na vršnjačkoj razini

Kada govorimo o osobinama prijatelja, 65,8 % ispitanika smatra empatiju važnom osobinom, 25,2 % nešto manje važnom, a tek 3,9 %, 3,2 % te 1,9 % ispitanika djelomično važnom, malo važnom i nevažnom osobinom prijatelja.

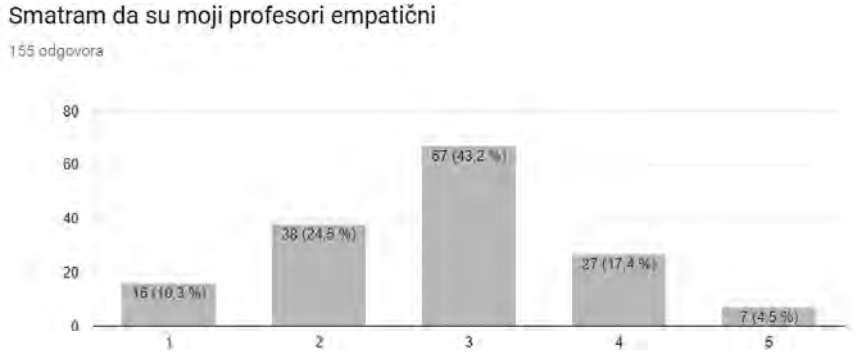
Grafikon 5

Rezultati tvrdnje „Smatram da bi vršnjaci trebali pridavati više pozornosti empatiji" bili su očekivani: 41,3 % ispitanika u potpunosti se složio s navedenom tvrdnjom, a 34,8 % većinom (Grafikon 5).

4.3. Važnost empatije u odgojnom procesu

„Mislim da djeca uče empatiju od roditelja" tvrdnja je koja je postigla izvrsne rezultate: 45,2 % ispitanika misli kako djeca većinom uče empatiju od roditelja, jednaki postotak od 24,5 % ispitanika misli kako djeca u potpunosti i djelomično uče empatiju od roditelja te samo 3,9 % i 1,9 % ispitanika smatra kako djeca ne uče ili vrlo malo uče empatiju od roditelja.

Što se tiče profesora, 43,2 % učenika/studenata smatra svoje profesore djelomično empatičnima, a samo 4,5 % u potpunosti smatra da su njihovi profesori empatični (Grafikon 6).

Grafikon 6

Najveći postotak ispitanika (38,7 %) slaže se s tvrdnjom da bi profesori trebali imati više empatije, 29 % većinom se slaže s navedenom tvrdnjom, 21,9 % djelomično, 7,1 % vrlo malo te se 3,2 % ispitanika uopće ne slaže da bi profesori trebali imati više empatije.

Posljednja tvrdnja u anketi donosi gotovo iste rezultate od 32,3 % te 31,6 % ispitanika u mišljenju da su učenici/studenti skloni zlorabiti profesorovu empatiju (Grafikon 7).

Grafikon 7

Zaključak

Empatija je poprilično širok pojam. Definira se kao sposobnost razumijevanja značenja i značajnosti emocija i ponašanja druge osobe te uživljavanja u tuđe emocionalno stanje. Uloge su empatije brojne, no neke od primarnih jesu: prevladavanje predrasuda, bolje razumijevanje i stjecanje povjerenja kod ljudi te bolja komunikacija.

Empatija ima važnu ulogu u odgoju i obrazovanju te je ključan faktor u stvaranju odnosu između djece i odgojitelja. Prvenstveno djeca uče što je empatija i kako se ona izražava preko roditeljskog primjera. Veliku ulogu u njezinu razvoju imaju i učitelji i odgojitelji koji trebaju biti emocionalno dostupni prema djetetu i imati strpljenja i razumijevanja u radu s njim. Također je potvrđeno različitim istraživanjima kako su maštovitost i empatija samog odgojitelja povezana s nekim karakteristikama ponašanja predškolske djece.

Provedenom anketom utvrdili smo da većina ispitanika (70 %) smatra da pokazuje dovoljno empatije, ali isto tako smatra da bi i njihova okolina (vršnjaci) trebali češće pokazivati empatiju.

Kada je riječ o odnosu učenik – učitelji, pokazuje se da većina učenika srednje ocjenjuje empatičnost svojih profesora. Učenici i profesori shvaćaju kolika je važnost empatije u odgoju i obrazovanju te koliko ona utječe na stvaranje korektnog odnosa i omogućava veću produktivnost i pozitivno ozračje na nastavi.

PRILOG

Anketa „Važnost empatije u odgojnom procesu"

Pomoću ove ankete kroz nekoliko pitanja želimo ispitati Vaše mišljenje o važnosti empatije u odgojnom procesu. Empatiju definiramo kao sposobnost poistovjećivanja s drugom osobom, njezinim stanjima i osjećajima. Anketa je u svrhu seminara koji objašnjava spomenutu važnost i svi su odgovori u potpunosti anonimni. Unaprijed zahvaljujemo što ste nam omogućili dobivanje rezultata u svrhu pisanja seminara.

Dob (u godinama)

_____

Spol

☐ muško

☐ žensko

1. Smatram da pokazujem dovoljno empatije prema drugima.

	1	2	3	4	5	
Uopće se ne slažem	○	○	○	○	○	U potpunosti se slažem

2. Smatram da je poželjno biti empatičan.

	1	2	3	4	5	
Uopće se ne slažem	○	○	○	○	○	U potpunosti se slažem

3. Mislim da je empatija urođena osobina.

	1	2	3	4	5	
Uopće se ne slažem	○	○	○	○	○	U potpunosti se slažem

4. Mislim da se empatija može razvijati.

	1	2	3	4	5	
Uopće se ne slažem	○	○	○	○	○	U potpunosti se slažem

5. Mislim da je empatija važna osobina prijatelja.

	1	2	3	4	5	
Uopće se ne slažem	○	○	○	○	○	U potpunosti se slažem

6. Empatične osobe u meni izazivaju više poštovanja.

	1	2	3	4	5	
Uopće se ne slažem	○	○	○	○	○	U potpunosti se slažem

7. Mislim da je empatija više slabost nego vrlina.

	1	2	3	4	5	
Uopće se ne slažem	○	○	○	○	○	U potpunosti se slažem

8. Rado se družim s empatičnim ljudima.

	1	2	3	4	5	
Uopće se ne slažem	○	○	○	○	○	U potpunosti se slažem

9. Smatram da je empatija dobro zastupljena u mojoj sredini.

	1	2	3	4	5	
Uopće se ne slažem	○	○	○	○	○	U potpunosti se slažem

10. Mislim da ljudi oko mene shvaćaju važnost empatije.

	1	2	3	4	5	
Uopće se ne slažem	○	○	○	○	○	U potpunosti se slažem

11. Smatram da bi vršnjaci trebali pridavati više pozornosti empatiji.

	1	2	3	4	5	
Uopće se ne slažem	○	○	○	○	○	U potpunosti se slažem

12. Mislim da su moji prijatelji empatični.

	1	2	3	4	5	
Uopće se ne slažem	○	○	○	○	○	U potpunosti se slažem

13. Mislim da djeca empatiju uče od roditelja.

	1	2	3	4	5	
Uopće se ne slažem	○	○	○	○	○	U potpunosti se slažem

14. Smatram da su moji roditelji/skrbnici empatični.

	1	2	3	4	5	
Uopće se ne slažem	○	○	○	○	○	U potpunosti se slažem

15. Smatram da je poželjno da profesor pokazuje empatiju.

	1	2	3	4	5	
Uopće se ne slažem	○	○	○	○	○	U potpunosti se slažem

16. Smatram da profesori trebaju biti empatični.

	1	2	3	4	5	
Uopće se ne slažem	○	○	○	○	○	U potpunosti se slažem

17. Smatram da su moji profesori empatični.

	1	2	3	4	5	
Uopće se ne slažem	○	○	○	○	○	U potpunosti se slažem

18. Smatram da bi profesori trebali imati više empatije.

	1	2	3	4	5	
Uopće se ne slažem	○	○	○	○	○	U potpunosti se slažem

19. Profesorova empatija u meni izaziva povjerenje.

	1	2	3	4	5	
Uopće se ne slažem	○	○	○	○	○	U potpunosti se slažem

20. Učenici/studenti su skloni zlorabiti profesorovu empatiju.

	1	2	3	4	5	
Uopće se ne slažem	○	○	○	○	○	U potpunosti se slažem